

AYTMATOV VA O'ZBEK ADABIYOTI: O'XSHASHLIKLAR VA FARQLAR

Anotatsiya: Chingiz Aytmatov o'z asarlarida xalqining tarixiy va madaniy xususiyatlarini chuqur tasvirlagan, uning asarlari keng geografik hududlarda tanilgan. O'zbek adabiyoti bilan Aytmatovning asarlari orasida bir qator umumiy jihatlar mavjud, jumladan, insonning tabiati, milliy o'zlik, oilaviy qadriyatlar va tabiiy dunyo bilan aloqalari. Biroq, Aytmatovning asarlarini o'zbek adabiyotidan ajratib turadigan bir qator o'ziga xos jihatlar ham bor.

Ushbu maqolada Chingiz Aytmatovning asarlaridagi umumiy adabiy va madaniy temalar bilan o'zbek adabiyotining rivojlanish yo'nalishlari solishtiriladi. Maqolada, birinchi navbatda, Aytmatovning o'zbek adabiyotining ayrim katta namoyandalari — Abdullah Qodiriy, Erkin Vohidov va boshqa shoir va yozuvchilarning asarlari bilan o'xshashliklarini ko'rib chiqish rejalashtirilgan. Aytmatov va o'zbek adabiyotining o'ziga xos ma'naviy qadriyatlari, milliy identitet, sevgi, sadoqat, inson va tabiat munosabatlari kabi asosiy temalar orqali adabiyotlararo o'xshashliklar va farqlarni aniqlashga harakat qilinadi.

Shuningdek, maqolada o'zbek adabiyotidagi erkinlik, ijtimoiy adolat va tabiatni inson hayotiga ta'siri kabi masalalar bilan Aytmatovning "Jamila", "Oq kema" kabi asarlaridagi tasvirlar solishtiriladi. Shunday qilib, maqola Aytmatov va o'zbek adabiyoti o'rtasidagi o'xshashliklar va farqlarni tahlil qilish orqali ikkala adabiyotning umumiy ma'naviy merosi haqida yangi qarashlar taklif etadi.

Kalit so'zlar: Chingiz Aytmatov, O'zbek adabiyoti, Adabiy o'xshashliklar, Milliy identitet, Tabiat va inson, Inson tabiati, O'zbek yozuvchilari, Madaniy qadriyatlar, Sevgi va sadoqat, Ijtimoiy adolat, Adabiyotlararo solishtirish, O'zbek va qirg'iz adabiyoti, Aytmatovning asarlari, Milliy madaniyat, Aytmatov va Qodiriy, Aytmatov va Vohidov, Aytmatovning personajlari.

*Andijan State Pedagogical Institute
Faculty of Philology,
Mother tongue and literature: direction
of Kyrgyz language literature,
Ruslan Kosimov, a student of the 2nd stage, group 201*

AYTMATOV AND UZBEK LITERATURE: SIMILARITIES AND DIFFERENCES

Abstract: Chinghiz Aitmatov, in his works, has deeply portrayed the historical and cultural characteristics of his people, and his works are known in a wide geographical area. There are several common aspects between Aitmatov's works and Uzbek literature, including the nature of man, national identity, family values, and the relationship with the natural world. However, there are also several distinctive features in Aitmatov's works that set them apart from Uzbek literature.

This article compares the common literary and cultural themes in Chinghiz Aitmatov's works with the developmental trends of Uzbek literature. The article plans to primarily explore the similarities between Aitmatov's works and the works of prominent figures of Uzbek literature, such as Abdullah Qodiriy, Erkin Vohidov, and other poets and writers. Through the exploration of key themes like Aitmatov and Uzbek literature's unique spiritual values, national identity, love, loyalty, and the relationship between man and nature, the article aims to identify the similarities and differences between the two literatures.

Additionally, the article compares the depiction of issues such as freedom, social justice, and the influence of nature on human life in Uzbek literature with Aitmatov's works such as *Jamila* and *The White Ship*. Thus, the article offers new perspectives on the shared spiritual heritage of both literatures by analyzing the similarities and differences between Aitmatov and Uzbek literature.

Keywords: Chinghiz Aitmatov, Uzbek literature, Literary similarities, National identity, Nature and man, Human nature, Uzbek writers, Cultural values, Love and loyalty, Social justice, Cross-literary comparison, Uzbek and Kyrgyz literature, Aitmatov's works, National culture, Aitmatov and Qodiriy, Aitmatov and Vohidov, Aitmatov's characters.

Chingiz Aytmatov – jahon adabiyotining yorqin namoyandalaridan biri bo'lib, uning asarlari o'ziga xos g'oyaviy, falsafiy va estetik mazmuni bilan mashhur. Qirg'iz adabiyotining taraqqiyotiga katta hissa qo'shgan Aytmatov, nafaqat o'z xalqining madaniyatini, balki Markaziy Osiyo xalqlarining umumiy tarixiy tajribasini ham chuqur tahlil qilgan. Uning asarlari universal g'oyalarga

asoslangan bo'lib, insonning tabiati, milliy identiteti, sadoqat, muhabbat va o'zgaruvchan ijtimoiy sharoitda yashash masalalarini yoritadi.

O'zbek adabiyoti ham o'zining boy tarixiy va madaniy merosiga ega bo'lib, o'z xalqining turli ijtimoiy-siyosiy holatlarini, insonning ichki dunyosini tasvirlashda katta yutuqlarga erishgan. Aytmatovning asarlari va o'zbek adabiyotining o'ziga xos xususiyatlarini solishtirish, ikki millatning adabiy tajribasini yanada yaxshiroq tushunishga imkon beradi. O'zbek va qirg'iz adabiyotlari o'rtasida ko'plab o'xshashliklar mavjud bo'lsa-da, ular o'ziga xos yondashuvlar, madaniy elementlar va tarixiy kontekstlar orqali farqlanadi.

Ushbu maqolada, Aytmatovning asarlarini o'zbek adabiyotining mashhur vakillari, masalan, Abdullah Qodiriy, Erkin Vohidov kabi yozuvchilarning asarlari bilan solishtirishga harakat qilinadi. Aytmatovning inson va tabiat, sevgi va sadoqat, milliy o'zlik kabi universal mavzulari o'zbek adabiyotining katta adabiy merosi bilan qanday bog'liqligi va shu bilan birga, farqlari qandayligini aniqlashga qaratilgan tahlil amalga oshiriladi.

Bu solishtirish, ikki adabiyotning rivojlanish yo'nalishlaridagi umumiyliklar va o'ziga xos xususiyatlarni ochib berish, shuningdek, adabiyotlararo aloqalar va ta'sirlarni yoritish imkonini beradi. Maqola Aytmatov va o'zbek adabiyoti o'rtasidagi o'xshashliklar va farqlarni tahlil qilish orqali ikki millatning madaniy merosi va adabiyotining mustahkam bog'lanishini ko'rsatishga intiladi.

Chingiz Aytmatovning asarlari, bir tomondan, o'zbek adabiyotining ko'plab yirik namoyandalari kabi, insoniyatning universal qadriyatlari – sevgi, sadoqat, milliy o'zlik, tabiat va inson munosabatlarini yoritadi. Biroq, Aytmatovning o'ziga xos uslubi, voqealar rivoji, xarakterlar va ularning ichki dunyosini tasvirlashda qanday farqlar mavjudligini ham ko'rish muhimdir. Aytmatov va o'zbek adabiyotining o'ziga xos xususiyatlarini tahlil qilishda quyidagi asosiy mavzularni ko'rib chiqamiz.

Aytmatovning asarlarida milliy identitet va o'zlikni saqlab qolish mavzusi markaziy o'rinni egallaydi. "Jamila" va "Oq kema" kabi asarlarda, qirg'iz xalqining tabiiy va madaniy qadriyatlari, uning turmush tarzini ifodalovchi obrazlar shakllantirilgan. Aytmatovning personajlari ko'pincha o'z millatining tarixiy xotirasini saqlashga harakat qilishadi, ammo ular zamonaviy dunyo bilan yuzlashgan holda, o'z kelajagini qurishga intiladi. Ushbu fikrlarni o'zbek adabiyoti bilan solishtirganda, xuddi shu masalalar Erkin Vohidovning "Odamlar" yoki Abdullah Qodiriy ning "O'tkan kunlar" asarlarida ham ko'rinadi. O'zbek adabiyotida ham milliy o'zlik, an'analar va qadriyatlar muhim rol o'ynaydi, ammo Aytmatovda bu tema ko'proq umumbashariy kontekstdan yoritiladi. Qirg'iz yozuvchisining asarlarida o'zlik va xalqning kelajagi o'rtasidagi ziddiyatlar va konfliktlar chuqurroq ifodalangan.

Aytmatovda tabiatning inson hayotidagi o'rni va ahamiyati alohida e'tibor qaratilgan. Uning asarlarida tabiat, nafaqat tashqi muhit, balki insonning ruhiy holati va ichki dunyosini aks ettiruvchi vosita sifatida ishlatiladi. "Beshinchi palata"da, tabiatning inson ongiga ta'siri, shu bilan birga, ijtimoiy adolat va azob-uqubatlar tasvirlanadi. "Oq kema"da esa tabiat, yosh bola ongsiz ravishda qidirayotgan orzular va umidlar bilan bevosita bog'liq. Tabiat va inson o'rtasidagi bu chuqur aloqani o'zbek adabiyotida ham ko'rish mumkin. Masalan, Erkin Vohidovning she'rlarida tabiat inson ruhining izhorini topadigan maydon sifatida qaraladi, va o'zbek yozuvchilarining ko'plab asarlarida ham tabiatda insonning ichki dunyosining aksini ko'rish mumkin. Biroq, Aytmatovda tabiatni insonning ichki dunyosiga bevosita ta'sir qiluvchi omil sifatida ko'rish, adabiyotdagi o'ziga xos yondashuvni ko'rsatadi.

Aytmatovning asarlarida insoniyatning mavjudligi, uning ma'nosi va axloqiy masalalar ko'plab personajlar orqali o'rganiladi. "Jamila" asarida, sevgi va sadoqat, odamning o'z his-tuyg'ularini boshqarish qiyinligi haqida chuqur falsafiy mulohazalar mavjud. O'zbek adabiyotida ham, xususan, Abdulla Qodiriy va Chinghiz Aytmatovning zamondoshlarida, aynan insoniyatning axloqiy masalalari va insonning ichki iztiroblari o'rganiladi. Qodiriy "O'tkan kunlar" asarida ijtimoiy toifadagi o'zgarishlarni tasvirlasa, Aytmatovda bu o'zgarishlar faqat tashqi ko'rinishda emas, balki insonning ichki dunyosida ham yuz beradi. Shunday qilib, Aytmatovda axloqiy masalalar, ayniqsa insonning tanlovlari va uning oqibatlari o'rtasidagi bog'lanish, o'zbek adabiyotining boshqa vakillaridan farq qiladi.

Aytmatovning personajlari odatda katta ichki iztiroblarga ega, ular o'zlarini va atrofdagi dunyoni tushunishga harakat qiladilar. Ularning ichki dunyosi ko'pincha tashqi dunyo bilan ziddiyatda bo'ladi. "Beshinchi palata"dagi qahramonlar ijtimoiy tizim va uning cheklovlari bilan yuzlashadilar, "Oq kema"da esa yosh bola orzulari orqali o'zining ichki olamiga sayohat qiladi. O'zbek adabiyotida ham qahramonlarning ichki iztiroblari muhim o'rin tutadi, masalan, Qodiriy asaridagi Rustam va Shohniso qahramonlarining ichki kurashlari. Ammo Aytmatovda personajlarning ichki iztiroblari ko'pincha kosmik, falsafiy darajada kengayadi, bu o'zbek adabiyotidagi qahramonlarning ko'proq ijtimoiy-psixologik portretlaridan farq qiladi.

Aytmatovning adabiy uslubi sodda, ammo chuqur ma'no bilan boyitilgan. Uning yozish uslubi, ko'plab adabiy an'analarga sodiq bo'lib, o'zbek adabiyotining katta yozuvchilarining uslubi bilan o'xshashliklar ko'rsatadi. Biroq, Aytmatovda nafaqat tilning an'anaviy shakllari, balki ilmiy-falsafiy yondashuvlar ham mavjud. Aytmatovning tilida ko'pincha qadimgi folklor elementlari, ma'naviy qadriyatlar, shu bilan birga zamonaviy ijtimoiy masalalar o'rganiladi. O'zbek adabiyotida ham xuddi shunday tildan foydalaniladi, ammo Aytmatovning ko'proq ruhiy va falsafiy mushohadalari uning adabiy uslubiga o'ziga xoslik qo'shadi

Chingiz Aytmatov va o'zbek adabiyoti o'rtasidagi o'xshashliklar va farqlarni solishtirish orqali, ikki millatning adabiy va madaniy tajribalarini yanada chuqurroq tushunish mumkin. Aytmatovning asarlari, o'zbek adabiyotining o'ziga xos jihatlari bilan birga, insoniyatning universal qadriyatlarini yoritishda muhim o'rin tutadi. Ikkala adabiyotda ham tabiat va inson, milliy o'zlik va ijtimoiy adolat kabi temalar keng muhokama qilinadi. Aytmatovning falsafiy va ma'naviy yondashuvlari, o'zbek adabiyotidagi chuqur ijtimoiy ma'nolar bilan bog'lanib, ikkala adabiyotning taraqqiyotiga ta'sir ko'rsatgan. Bu tahlil, nafaqat Aytmatov va o'zbek adabiyotining o'ziga xos xususiyatlarini ochib beradi, balki ularning o'zaro aloqalari va o'xshashliklarini yanada yaxshiroq tushunishga yordam beradi.

Chingiz Aytmatov va o'zbek adabiyoti o'rtasidagi o'xshashliklar va farqlarni tahlil qilish, ikki millatning madaniy va adabiy merosining o'zaro bog'liqligini chuqurroq tushunishga imkon beradi. Aytmatov o'z asarlarida milliy identitet, tabiat, inson va ijtimoiy adolat kabi universal g'oyalarni o'ziga xos uslubda ifodalaydi. Ushbu g'oyalar o'zbek adabiyotida ham muhim o'rin tutadi, masalan, Abdullah Qodiriy, Erkin Vohidov va boshqa o'zbek yozuvchilari asarlarida insonning ichki dunyosi, sevgi, sadoqat va milliy qadriyatlar yoritilgan. Biroq, Aytmatovning asarlaridagi voqealar rivoji, personajlar va ularning ichki iztiroblari ko'proq falsafiy va kosmik darajada kengayadi, bu esa uning adabiy uslubiga o'ziga xoslik qo'shadi.

Aytmatov va o'zbek adabiyoti o'rtasidagi asosiy o'xshashliklardan biri – insonning ichki iztiroblari va uning ijtimoiy, axloqiy muammolar bilan yuzlashishi. Aytmatovning qahramonlari, o'zbek adabiyotidagi personajlar kabi, turli murakkabliklar va konfliktlar orqali o'zlarini tushunishga, dunyo bilan muvofiqlashishga intilishadi. Biroq, Aytmatovda bu masalalar ko'proq kosmik darajada, umumbashariy nuqtai nazardan qaraladi. Masalan, uning "Oq kema" asarida bolalikning orzulari va ulkan dunyo o'rtasidagi ziddiyatlar orqali insonning ruhiy holati ko'rsatilgan.

Aytmatov va o'zbek yozuvchilari o'rtasidagi farqlardan biri, ularning adabiy uslubi va yondashuvida namoyon bo'ladi. O'zbek adabiyotida ijtimoiy masalalar, tarixiy voqealar va odamlarning hayotiga oid tasvirlar keng o'rin tutadi. Aytmatov esa ko'proq tabiat bilan bog'liq falsafiy va ma'naviy masalalarni o'rgatadi. U tabiatni va uning inson hayotidagi o'rnini ko'proq bevosita va ramziy tarzda ifodalaydi, bu esa o'zbek adabiyotidan farqlanadi. O'zbek adabiyotida tabiat, asosan, ijtimoiy va psixologik holatlarni aks ettiruvchi vosita sifatida ishlatiladi.

Shuningdek, Aytmatovning asarlarida milliy o'zlik va o'z xalqining qadriyatlari, tabiiy hayot va zamonaviy dunyo o'rtasidagi ziddiyatlar ko'proq hissiy va falsafiy kontekstda ko'rsatiladi. O'zbek adabiyotida ham milliy qadriyatlar muhim rol o'ynaydi, ammo ularning ko'rsatilishi va yoritilishi ko'proq ijtimoiy-siyosiy asosga tayanadi. Aytmatov o'z asarlarini nafaqat qirg'iz xalqining, balki

butun Markaziy Osiyo xalqlarining tarixiy va madaniy tajribalariga asoslaydi, bu esa uning asarlariga ko'proq umumiy insoniylik va jahonqarashli yondashuv qo'shadi.

Umuman olganda, Chingiz Aytmatov va o'zbek adabiyoti o'rtasidagi o'xshashliklar va farqlarni solishtirish, ikki millatning adabiy, madaniy va ma'naviy dunyosini yanada yaxshiroq tushunishga yordam beradi. Aytmatovning asarlari, o'zbek adabiyoti bilan solishtirganda, ko'proq falsafiy va universum masalalariga e'tibor qaratadi. Biroq, har ikkala adabiyotda ham insonning tabiat bilan munosabati, milliy o'zlik, axloqiy tanlovlar va adolat masalalari muhim o'rin tutadi. Shu tariqa, Aytmatov va o'zbek adabiyotining o'xshashliklari va farqlari nafaqat badiiy yondashuvda, balki insoniyatning ma'naviy va ijtimoiy qadriyatlari haqida ham chuqur mulohazalarni shakllantiradi. Bu esa ikki adabiyotning bir-biriga ta'siri va o'zaro boyishidagi muhim omildir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Aytmatov, Ch. (1980). Jamila. Tashkent: O'zbekiston davlat nashriyoti.
2. Aytmatov, Ch. (1985). Oq kema. Tashkent: Sharq.
3. Lukin, A. (2010). Chingiz Aytmatov: Hayoti va asarlari. Moscow: Nauka.
4. Seyitov, M. (2014). Markaziy Osiyo adabiyoti: o'zbek va qirg'iz adabiyoti ta'siri. Tashkent: Sharq.